

บทที่ 7

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการกล่อมเกลாதาสังคมในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาว
กะเหรี่ยงมูเซอ มีวัตถุประสงค์ในการทำการศึกษาคือ 2 ข้อคือ

1. ศึกษาการกล่อมเกลาทาสังคมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาว
กะเหรี่ยงมูเซอ

2. ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงในการกล่อมเกลาทาสังคมของชุมชนเกี่ยวกับการจัด
การทรัพยากรธรรมชาติ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลง

การศึกษานี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารและ
รายงานการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการปาชุมชน สถาบันวิจัยสังคมมหา
วิทยาลัยเชียงใหม่ และทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในสนามด้วยตนเอง ซึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูล
ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือ คือ 1) แนวสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง โดยการกำหนดหัวข้อที่จะทำ
การศึกษาไว้กว้าง ๆ เป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิด และในระหว่างทำการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ทำ
การบันทึกลงในสมุดบันทึก และนำข้อมูลมาเรียบเรียงอีกครั้ง ซึ่งในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้กำหนด
กลุ่มบุคคลที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 3 กลุ่มอายุคือ 1.1) กลุ่มผู้นำหรือผู้อาวุโส 1.2) กลุ่ม
วัยกลางคน 1.3) กลุ่มคนหนุ่มสาว ส่วนเครื่องมือที่กำหนดไว้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวม
ข้อมูลอีกประการก็คือ 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ซึ่งเริ่มต้นจากการเข้าไป
สร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนและเข้าร่วมกิจกรรม โดยเฉพาะในช่วงของการประกอบพิธีกรรม
ที่สำคัญ ๆ ของชุมชน เพื่อสังเกตและซักถามผู้เข้าร่วมในระหว่างการประกอบพิธีกรรม

จากผลการวิจัยในบทที่ 4 และ 5 พบว่า มีความสอดคล้องกับระบบความเชื่อของ
กะเหรี่ยงมูเซอโดยทั่วไปที่ว่า มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มีผลทำให้การดำรงชีวิตของชาว
กะเหรี่ยงมีความสัมพันธ์และเข้าใจในกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติได้เป็นอย่างดี มีลักษณะการ
ปฏิบัติตนต่อธรรมชาติทั้งการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและ การอนุรักษ์ไว้ซึ่งทรัพยากร ดิน น้ำและ
ป่า (หมายรวมถึง อาหารจากพืช สัตว์ และยาสมุนไพรต่าง ๆ) โดยมีการกำหนดหลักความเชื่อ

กฎเกณฑ์ที่ควรปฏิบัติในสังคมของพวกเขาเอง ซึ่งในอดีตผู้ที่ทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนให้สมาชิกภายในชุมชนเกิดการยอมรับและปฏิบัติตามค่านิยม ค่านิยม ความคิด มาจนกระทั่งปัจจุบันก็คือผู้อาวุโสหรือบรรพบุรุษ ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ให้ดำรงอยู่สามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของชุมชนได้อย่างเหมาะสม และเกิดประโยชน์ต่อชุมชนรุ่นหลังต่อไป

กฎเกณฑ์หรือองค์ความรู้ของชาวกะเหรี่ยงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แท้ที่จริงแล้ว มิได้เกิดขึ้นอย่างลอย ๆ หากแต่เกิดจากการที่สังคมกะเหรี่ยงมีระบบคิดหรือค่านิยม ความเชื่อของชุมชนเป็นตัวกำกับกฎเกณฑ์หรือองค์ความรู้ให้สมาชิกภายในชุมชนได้นำไปใช้อย่างเหมาะสม ประสิทธิภาพของบุคคลและชุมชนก็เป็นปัจจัยที่มาสนับสนุนให้เกิดองค์ความรู้ต่างๆ ได้ ดังนั้น ระบบความเชื่อของกะเหรี่ยงจึงเปรียบเสมือนกลไกทางสังคมอย่างหนึ่ง ที่คอยควบคุมจิตใจและสมองของคนภายในชุมชนมิให้ทำร้ายทรัพยากรธรรมชาติจนเกินความจำเป็นในการดำรงอยู่

บ้านแม่หารเป็นชุมชนกะเหรี่ยงอีกชุมชนหนึ่ง ที่ยังคงมีระบบความเชื่อที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้น มิติความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์อธิบายได้จากการที่บ้านแม่หารมีโครงสร้างทางสังคมที่มีความเกี่ยวโยงกันในสายตระกูลและระบบเครือญาติเดียวกัน ส่งผลให้สมาชิกทุกคนในบ้านแม่หารมีความรักใคร่ปรองดอง สัมผัสความสามัคคีที่ผูกพันร่วมครมรรคาเดียวกัน ระบบความสัมพันธ์ทางกลุ่มตระกูลจึงเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่ทำให้การถ่ายทอดการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้รับการขานรับและนำไปด้วยความราบรื่น และพร้อมที่จะปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามากระทบอย่างเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย

ด้วยความเชื่อและพิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติของชุมชนบ้านแม่หาร การสืบทอดหรือการผลิตซ้ำทางความคิดของคนภายในชุมชน จึงมีความจำเป็นต่อการจัดการดูแลและรักษาทรัพยากรของชุมชน เพื่อความยั่งยืนและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนรุ่นหลังสืบต่อไปโดยผ่านกระบวนการกล่อมเกลางของชุมชน ซึ่งในการศึกษาพบว่า ในชุมชนบ้านแม่หารมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติใน 4 ระดับ คือ

1. ระดับครอบครัว	3. ระดับชุมชน
2. ระดับเครือญาติ	4. ระดับจิตวิญญาณ

ซึ่งจากความเชื่อดังกล่าวนำไปสู่กระบวนการกล่อมเกลாதงสังคมของชุมชนที่มีแบบแผนในการเรียนรู้ที่เริ่มจากประสบการณ์ในการดำรงชีวิตผ่านการปฏิบัติแบบลองผิดลองถูกจนกลายเป็นความรู้และนำไปแลกเปลี่ยนกับสมาชิกในครอบครัว กลุ่มหรือชุมชนซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยวิธีที่เป็นพื้นฐานและเป็นธรรมชาติมากที่สุดโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อและความสัมพันธ์ใน 3 มิติด้วยกันคือ คนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยมีระบบศีลธรรมและจริยธรรมเป็นตัวที่คอยกำกับดูแลพฤติกรรมของคนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในระดับที่แตกต่างกัน เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลรักษาและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนได้เป็นอย่างดี

ส่วนกระบวนการกล่อมเกลาระดับภายในชุมชนสามารถจำแนกได้เป็น 3 ระดับคือ

1. การกล่อมเกลาทงสังคมที่เกี่ยวข้องกับระดับจิตวิญญาณ
2. การกล่อมเกลาทงสังคมเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติระดับชุมชน
3. การกล่อมเกลาทงสังคมในระบบเครือญาติและครอบครัว

ซึ่งในกระบวนการที่แตกต่างกันชุมชนบ้านแม่หารก็มีวิธีการในการกล่อมเกลาที่แตกต่างกันไปตามแต่โอกาสและความเหมาะสมคือ

1. การสอนกันโดยตรง เป็นวิธีการที่มีความเหมาะสมกับการถ่ายทอดเรียนรู้ให้กันและกันในระดับครอบครัว ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดสนิทสนมกันมากที่สุด และสามารถกระทำได้ในทุกเวลา ทุกโอกาสและทุกสถานที่ ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน ในไร่ นาหรือท่ามกลางธรรมชาติ เด็ก ๆ สามารถเรียนรู้จากพ่อแม่ ปู่ย่าตายายของตนได้เป็นอย่างดีทีเดียว

2. พิธีกรรม เป็นการปฏิบัติการณ์ของสมาชิกบ้านแม่หารทั้งในระดับเครือญาติ ชุมชน และระดับจิตวิญญาณ การเข้าร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ มีความหมายในแง่ของการเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำความเข้าใจในระบบคิดของบรรพบุรุษนี้ได้สั่งสมมาเป็นระยะเวลายาวนาน อีกทั้งเป็นการสืบทอดแนวความคิดของคนรุ่นอาวุโสสู่คนรุ่นลูกหลานอีกด้วย พิธีกรรมจึงเปรียบเสมือนกลไกทางสังคมอย่างหนึ่งที่ใช้ในการอบรมปลูกฝังคุณค่า จริยธรรมและความรู้ต่าง ๆ ให้คนรุ่นหลัง ในชุมชน

3. การปฏิสัมพันธ์กันในชุมชน ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่กะเหรี่ยงบ้านแม่หารมักใช้ในการถ่ายทอดการเรียนรู้ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน อาทิ การขุดลอกเหมืองฝาย การเอามือเอววัน หรือการลงแขกในฤดูกาลทำการผลิต ฯลฯ กิจกรรมดังกล่าวเป็นการสืบทอดจิตสำนึกในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของชาวแม่หาร และยังเป็นการสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตคนกับธรรมชาติได้ด้วย

เมื่อระยะเวลาผ่านไปตามพัฒนาการของยุคสมัย บัจจัยภายนอกก็เข้ามามีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนภายในชุมชนบ้านแม่หาร จากเดิมซึ่งเคยเชื่อถือในผีบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแลรักษาธรรมชาติ ก็เปลี่ยนไปนับถือพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาและน้อมนำเข้ามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจแทน ตามหลักการในการดำเนินชีวิตที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ประกอบกับอำนาจรัฐ และอำนาจทุนที่เข้ามาเน้นนำความคิดของคนในชุมชนแม่หารให้หันไปพึ่งพาระบบภายนอกมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นวิกฤติการณ์ปัญหาของชุมชน กรณีต่อต้านสัมปทานป่าไม้ ชาวบ้านมีการรวมตัวกันแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล มีการสร้างเอกลักษณ์ร่วม จากการทำพิธีกรรมหรือการจัดความสัมพันธ์ของชุมชนเป็นรูปแบบองค์กรที่มีการจัดตั้งเพิ่มความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น กฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับถูกนำมาใช้ในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและให้ความรู้กับชาวบ้านเพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ในการปกป้องรักษาป่า ส่งผลทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ภายในชุมชน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับชุมชนรอบข้างและภายนอกมากยิ่งขึ้น ทำให้กระบวนกล่อมเกลารวมถึงการดำรงอยู่ของชุมชนจำเป็นต้องมีการปรับตัว และพัฒนาให้เกิดการเชื่อมโยงกับชุมชนภายนอกอื่น ๆ เพื่อเป็นการผสมผสานความรู้ และภูมิปัญญาในการมีสิทธิและอำนาจอย่างเต็มที่ในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ผลจากการวิจัยในบทที่ 6 จะเห็นว่าในกระบวนการกล่อมเกลารวมถึงสังคมของบ้านแม่หาร เมื่อมีบัจจัยภายนอกเข้ามากระทบชุมชน ไม่ว่าจะเป็นระบบการปกครอง การศึกษาหรือพระพุทธศาสนา บุคคลหรือองค์กรที่มีบทบาทในการทำหน้าที่กล่อมเกลารวมถึงสมาชิกในชุมชนได้เปลี่ยนไปจากเดิม โดยเฉพาะด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จากระดับครัวเรือนที่มีผู้อาวุโสคอยทำหน้าที่กล่อมเกล่าให้ลูกหลาน ไปสู่การควบคุมดูแลโดยชุมชนที่มีองค์กรทางการ คือ ผู้ใหญ่บ้าน, กรรมการหมู่บ้าน มีครูมีพระเป็นตัวหลักในการทำการถ่ายทอดความรู้เพิ่มขึ้น แต่กระนั้นก็ตาม หากชุมชนและระบบภายในชุมชนไม่มีศักยภาพเพียงพอในการที่จะปรับตัวให้สอดคล้องกับบัจจัยภายนอกที่เข้ามามีผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนก็อาจทำให้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนสูญเสีย

ไปได้โดยง่ายเช่นกัน สิ่งสำคัญที่ชุมชนชนบทหรือชาวเขาที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง ควรตระหนักก็คือ การสั่งสมความรู้หรือภูมิปัญญา ตลอดจนกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน ให้สามารถผสมผสานกับระบบความรู้ภายนอก โดยเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ เพื่อสืบทอดแนวความคิดในเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติให้กับชนรุ่นหลังต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ผลของการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการถ่ายทอดความรู้หรือการกล่อมเกลาทางสังคมด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของกะเหรี่ยงบ้านแม่หาร พบว่า ระบบความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งสูงสุดเหนือธรรมชาติ ได้ถูกชาวบ้านนำมาช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยการสร้างข้อห้าม ขอนิยมในการจัดการทรัพยากรของชุมชนอย่างมีระบบระเบียบ ระบบความเชื่อจึงเปรียบเหมือนมาตรการสำคัญในการจำกัดขอบเขตของการใช้ทรัพยากร ไม่ให้สมาชิกของชุมชนใช้อย่างฟุ่มเฟือยจนระบบนิเวศน์ขาดความสมดุล ซึ่งถ้าหากจะนำเอาการกล่อมเกลาทางสังคมของชุมชนมาเป็นประโยชน์ต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสอดคล้องกับการผลิตและวิถีชีวิตของแต่ละชุมชนแล้ว สิ่งที่น่าจะนำมาพิจารณาและให้ความสำคัญคือ

1. ควรที่จะต้องทำการศึกษา และทำความเข้าใจในวิถีชีวิตของชุมชนอย่างละเอียดลึกซึ้ง เพื่อที่จะได้หยิบยกเอาศักยภาพของชุมชนในการจัดการและจำแนกแยกแยะการใช้ทรัพยากรของชุมชนมาประกอบการพิจารณาหาแนวทางในการดำเนินงานด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยรวมต่อไป

2. ควรตระหนักถึงคุณค่าของระบบความรู้ดั้งเดิมของชุมชน เพื่อที่จะนำมาบูรณาการกับความรู้สมัยใหม่ ก่อนที่จะกำหนดเป็นหลักสูตรทางการศึกษา โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ต้องพร้อมที่จะเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินการและประเมินผลงานในการทำกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน

3. เมื่อศึกษาทำความเข้าใจในวิถีชีวิตและระบบคิด ระบบความรู้ของชุมชนแล้ว ก็ควรที่จะเปิดใจยอมรับสิทธิและอำนาจหน้าที่ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนเอง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้มีการเผยแพร่ธรรมะสู่สาธารณชนในวงกว้างต่อไป